

УДК 622.33.013:658

І.Л. ЧАБАНЕНКО, асистент, ДДУ, Донецьк

ПРОБЛЕМИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Висвітлено проблеми державної підтримки підприємств вугільної галузі, проаналізовано економічні показники роботи вуглевидобувних підприємств (ціна, собівартість, обсяг дотацій), визначено позитивні та негативні сторони приватизації в галузі, запропоновано класифікацію підприємств вугільної галузі на групи з метою їх приватизації, консервування або закриття.

The problems of privatization and state assistance in mining industry are described; economic indexes of mining enterprises activity (price, prime cost, subvention amount) are analyzed; positive and negative sides of privatization in the field are defined; the subdivision of mining enterprises into groups for privatization, preservation or closing down is introduced.

Ключові слова: дотації, ціна та собівартість вугілля, приватизація.

Вступ. У другій половині ХХ ст. в багатьох країнах Європи постало питання щодо існування національної вугільної галузі. На це вплинуло багато факторів, серед яких і погіршення гірничогеологічних умов вуглевидобутку, і світова економічна кон'юнктура, і проблеми внутрішніх ринків не тільки вугілля, але й капіталів, праці, енергоресурсів та ін. У результаті було закрито всі шахти в Бельгії, Франції, залишилися тільки рентабельні шахти у Великобританії, Польщі, Росії. Вугільні галузі в Німеччині, Іспанії, Україні функціонують тільки на умовах надання дотацій з боку держави. Вуглевидобувні підприємства в Чехії, Румунії не задовольняють потребу в вугіллі власного видобутку в зв'язку з малими обсягами вуглевидобутку.

Державні дотації дають змогу і німецькій, і іспанській, і українській вугільній промисловості функціонувати на ринкових засадах. Але незалежно від розмірів підтримки, на яку держава спроможна, такі бюджетні ін'єкції суттєво впливають на економічний стан держави. Тому великі вугільні інвестиційні проекти, що пропонуються до реалізації, навіть сам факт існування в майбутньому національної вугільної промисловості, мають бути ретельно проаналізовані. Такі дослідження, безумовно, повинні спиратися не тільки на галузеві мотиви, а ще й на плани розвитку суміжних галузей, серед яких найбільш значущими для українського господарства є енергетика та металургія.[1,2,3,4]

Постановка завдання. Метою статті є аналіз економічних результатів

роботи державного сектора вугільної галузі, її розвитку, позитивних та негативних сторін приватизації вуглевидобувних підприємств.

Методологія. Питання державної та інвестиційної підтримки, реструктуризації та приватизації вугільної галузі, а також найвпливовішого показника – ціни на вугілля, присвячено багато праць науковців, зокрема: О.І.Амоша, Б.І. Адамов, Н.В. Алишева, Є.М. Браткова, О.Г. Вагонова, Н.В. Гришко, О.Ф. Ляшенко, Л.М. Рассуждай, В.Г. Скубенко, О.В. Трифонова, О.І. Чилікін, В.В. Цикарьова, Ю.П. Яценко та інші.

Результати дослідження. Динаміка основних показників роботи вуглевидобувної галузі свідчить про те, що за останні два десятиріччя відбулося значне погіршення кількісних і якісних показників вуглевидобутку. Впав видобуток і зросла зольність. Продуктивність праці, попри невеличкий приріст, так і залишилася на дуже низькому рівні, у кілька разів поступаючись середньосвітовій.

Інші економічні результати роботи державного сектора галузі є ще гірші. Як свідчать дані Міністерства вугільної промисловості, собівартість однієї тонни товарної вугільної продукції зросла з 214 грн. у 2004 році до 527 грн. у 2009-му. При цьому слід відзначити, що ціна зросла менш пропорційно: з 176 грн. у 2004 році до 442 грн. у 2009 році (рисунок 1).

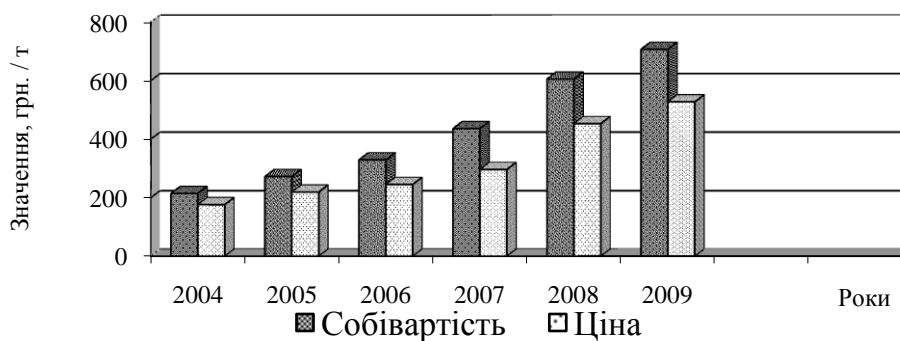

Рис. 1 – Середня собівартість та ціна вугілля в цілому по вугільній галузі за 2004 – 2009 рр..

Важливою частиною аналізу є визначення динаміки та темпів зростання показників. Визначимо в таблиці 1 динаміку собівартості 1 т вугілля та ціни 1 т вугілля за допомогою розрахунку базисних та ланцюгових темпів зростання.

Як видно з таблиці 1, за останні роки собівартість зросла на 230%, а ціна лише на 198,75 %, при чому дана тенденція спостерігається на протязі всього періоду. Але сума дотацій на часткове покриття витрат зросла на 674 %. Згідно розрахунку середньоарифметичної, середньорічний темп зростання

собівартості склав 1,26 %, середньорічний темп зростання ціни – 1,24 %, а середньорічний темп зростання суми дотацій – 1,5 %. Результати дають змогу стверджувати, що собівартість зростає швидше ніж ціна в зв'язку з подорожчанням цін на матеріали, зростанням заробітних плат та інше. Також окремо виділяється зростання суми дотацій, але вони, згідно постановам КМУ, покривають лише частково витрати. Сума витрат, яку не покривають дотації, становлять збитки.

Таблиця 1 – Динаміка собівартості 1 т вугілля, ціни 1 т вугілля та дотацій на 1 т вугілля

Рік	Собівартість, грн. / т	Темпи зростання, %		Ціна, грн. / т	Темпи зростання, %		Сума дотацій ^{*1} , грн. / т	Темпи зростання, %	
		базисні	ланцюгові		базисні	ланцюгові		базисні	ланцюгові
<i>A</i>	<i>I</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
2004	214,18	100	100	176,52	100	100	25,54	100	100
2005	272,52	127,24	127,24	219,08	124,11	124,11	28,09	109,98	109,98
2006	329,15	153,68	120,78	245,85	139,27	112,22	59,47	232,85	211,71
2007	436,28	203,69	132,54	296,05	167,71	120,42	92,47	362,06	155,49
2008	605,84	282,86	138,86	453,88	257,12	153,31	141,77	555,09	153,48
2009 ^{*2}	707,10	330,14	116,71	527,36	298,75	116,19	197,7	774,07	139,45

^{*1}Примітка. Сума дотацій на часткове покриття витрат.

^{*2}Примітка. Дані за січень – вересень 2009р.

Збитки державних вугільних підприємств від реалізації товарної продукції з 1991 року зросли майже в 10 разів і сягнули в 2007 році 3,9 млрд. грн., а в 2009 році вже 7,3 млрд.грн. При цьому кредиторська заборгованість перевищила дебіторську більш як на 7 млрд. гривень.

Водночас приватний сектор українського вуглевидобутку демонструє досить упевнену беззбиткову і бездотаційну роботу, який дає близько 46% товарної вугільної продукції, у тому числі понад 70% коксівного вугілля. Обсяг приватних інвестицій у вуглевидобуток, за деякими оцінками, перевищив 2 млрд. гривень за останні 10 років.

Наприкінці березня 2006 року Міністерство вугільної промисловості презентувало «Концепцію реформування вугільної галузі». Задекларувавши у принципі правильні підходи до приватизації вугільних підприємств і необхідність посилення регуляторних функцій держави в галузі, міністерство поставило перед собою і всім суспільством завдання збільшити видобуток вугілля до 110 млн. тонн до 2015 року за рахунок коштів державного бюджету. На виконання цього завдання пропонується виділити 24 млрд. грн.

(це тільки на капітальні вкладення, не рахуючи дотацій на компенсацію збитків). При цьому, двома попередніми державними програмами з вугілля (першу було затверджено 1994 року, другу — 2001-го), під які було виділено десятки мільярдів, такі завдання вже ставили, але підсумок не досить результативний.

Продовження державної політики у вугільній галузі шляхом дедалі більшого вливання бюджетних мільярдів, без кардинальної зміни всієї системи сформованих відносин у паливно-енергетичному комплексі, не дасть змоги в повній мірі та найбільш ефективно використати бюджетні кошти. Ймовірно, що в рамках державної форми власності, у нинішніх умовах неможливо розв'язати проблеми ефективної роботи вуглевидобувних підприємств та ефективної інвестиційної політики. Отже, необхідна реальна програма реструктуризації галузі. Якщо узагальнити думки фахівців, які проробляють проблеми вугільної промисловості [1,3,4,5], усі державні шахти доцільно поділити на три групи:

1) шахти, що мають достатній інвестиційний і економічний потенціал із урахуванням обсягу запасів і складнощі гірничогеологічних умов, для ефективної роботи яких необхідна реконструкція та модернізація;

2) шахти, що мають значні запаси, але неефективні для подальшої розробки в поточних економічних умовах і за існуючого рівня техніки і технології;

3) дотаційні шахти, котрі не мають перспективних запасів, а отже, непридатні для подальшого інвестування та модернізації.

Шахти першої групи слід терміново приватизувати. Державне фінансування капітальних вкладень у їхню реконструкцію необхідно припинити. Також треба припинити державне фінансування будівництва нових шахт, надавши цю можливість інвесторам через інвестиційні конкурси або приватизацію об'єктів незавершеного будівництва. Так, на думку фахівців, це дуже складне питання, тому як шахти, які склали певну зацікавленість, вже приватизовано, але потенціал ще залишився.

Шахти другої групи потрібно законсервувати, тобто закрити без руйнування інфраструктури. Ці шахти становитимуть мобілізаційний резерв держави на перспективу, з урахуванням непрогнозованої динаміки зростання вартості вуглеводневої сировини і стрімкого зменшення її запасів.

Шахти третьої групи треба закрити. Як варіант, їх можна на певних пільгових умовах передати трудовим колективам або приватному бізнесу, готовим в обмін на відмову від держдотацій продовжити їхню експлуатацію.

Такий механізм особливо виправданий у тих випадках, коли безперспективна шахта є істотним містоутворюючим чинником.

Але, не можна не звертати уваги на недоліки приватизації, тому як вона, якщо не буде відповідних, „прорахованих” законодавчих актів, спричинить масове закриття малорентабельних шахт, і, відповідно, спад виробництва. Як це відбувається, можна побачити на прикладі Польщі. Ще наприкінці 1980-х років ця країна, яка була найбільшим у Східній Європі видобувачем вугілля (майже 200 млн. т щороку), здійснила «шокове» приватизаційне реформування. Збиткові шахти закрили, більшість рентабельних перейшла в приватні руки, при цьому дії польської влади зосередилися головним чином на забезпеченні компенсацій безробітним шахтарям. Зараз Польща видобуває близько 160 млн т, постійно скорочуючи обсяги. В 2020 році, відповідно до польської енергетичної стратегії, очікується спад видобутку до 80 млн т. Україна, з її відносно високими енерговитратами в металургії, не може діяти так само. Більше того, в ситуації, коли Росія щороку підвищує ціна на газ, а напрямок руху ціни на нафту наразі залишається не визначеним навіть на короткотермінову перспективу, нарощення видобутку вугілля є чи не єдиним захистом від масштабних енергетичних загроз.[5,6,7]

Надання дотацій вугільній галузі на суму 3,1 млрд грн. оцінюється фахівцями дуже песимістично (на це вказує, наприклад, П.Олійник). Дійсно важливих питань це не вирішить. Перше – це питання власності. Ефективну вугільну промисловість Велика Британія змогла створити лише тоді, коли пішла на приватизацію. Натомість в Україні зараз триває підчас неефективне управління держпідприємствами. Друге – слід відпустити ціну на вугілля. Так, ціна на ринку коксівного вугілля на початку літа була 1800 грн/т, а шахти продавали вугілля по 500– 600 грн. Для того, щоб ціни на електроенергію були регульовані, то слід запроваджувати на неї субсидії. По-третє, переглянути надання прямих бюджетних дотацій на вугільну галузь. Є думка (її навела Ю.Тимошенко на засіданні в м. Луганськ), замість кредитних гарантій спрямувати всі ці кошти на компенсацію відсотків по кредитах. І це мало б мультиплікативний ефект: якщо кредитна ставка становить, наприклад, 12%, то 1 млрд. грн. із бюджету на покриття відсотків дасть змогу взяти 12млрд. кредитного тіла. Відповідати ж за повернення тіла кредиту має банк і позичальник, а не держава.

Висновки. Необхідно поділити всі шахти на групи для подальшого визначення питання щодо необхідності приватизації або закриття їх.

Державі варто розглянути питання щодо переходу до продуманої

програми адресної фінансової допомоги працівникам закритих або законсервованих шахт, що дасть змогу ліквідувати не завжди законні схеми використання коштів. Пріоритетом для держбюджету в паливно-енергетичному комплексі мають стати програми енергозбереження та енергоефективності, реконструкція інфраструктури комунального господарства міст, підтримка розвитку альтернативних джерел енергії.

Вищенаведене дає змогу звернути увагу на «Енергетичну стратегію України до 2030 року», затверджену Урядом 2006 року, для подальшого перегляду. Новий документ має визначати конкретні структурні, технічні та технологічні перетворення економіки країни, що здійснюватимуться державою та суб'єктами господарської діяльності в умовах обмеженості запасів і зростання вартості основних енергетичних ресурсів.

Список літератури: 1. *Чиликин А.И.* Ценовая и дотационная политика в угольной промышленности / А.И. Чиликин, Ю.П. Яценко // Економіка промисловості. – 2001. – № 4. – С. 93-99. 2. *Рассуждай Л.Н.* Ценообразование на угольную продукцию на основе взаимовыгодных отношений между шахтами и теплоэлектростанциями / Л.Н. Рассуждай, Е.Н. Братков, В.В. Цыкарева // Економіка промисловості. – 2002. – № 2. – С. 123-128. 3. *Рассуждай Л.Н.* Методологические положения по совершенствованию цен на коксующиеся угли на основе взаимовыгодных отношений между производителями и потребителями угольной продукции / Л.Н. Рассуждай, Е.Н. Братков, Н.В. Алышева // Економіка промисловості. – 2003. – № 1. – С. 181-187. 4. *Амоша О.І.* Ринки вугільної продукції в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення / О.І. Амоша, Л.М. Рассуждай, Є.М. Братков// Економіка промисловості. – 2004. – № 2 (24).– С.51-57. 5. www.dt.ua/img/st - Артем Захарченко, „Економічна правда”, 13.10.2009 6. *Череватський Д.Ю., Роттер М.В.*, ВІСНИК ДонДУЕТ № 3 (27), 2005 7. Український Тиждень - <http://ut-magazine.com.ua>

Подано до редакції 16.02.2010